

**A MAGYAR LMBT SZÖVETSÉG VÉLEMÉNYE
A CSALÁDOK VÉDELMEÉRŐL SZÓLÓ
T/5128. SZ. TÖRVÉNYJAVASLATRÓL**

2011. december 7.

**magyar lmbt
szövetség**

www.lmbtszovetseg.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

A hat magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű szervezetet tömörítő Magyar LMFT Szövetség áttekintette a családok védelméről szóló T/5128. sz. törvényjavaslatot. A Szövetség egyetért az előterjesztők azon szándékával, hogy jogszabályban kerüljön meghatározásra az állam milyen különböző intézkedésekkel segítse a gyermeket nevelő szülők életét, a munka- és a gyermekvállalás összeegyeztetését.

A törvényjavaslat azonban a családok támogatásának címszava alatt valójában egy konzervatív, kirekesztő világnézetet kíván a társadalomra erőltetni. A mindenfajta társadalmi vita nélkül, néhány képviselő által beterjesztett, átgondolatlan, a jogrendből innen-onnan összeollózott, a részletszabályokat más törvényekre hagyó, az Alaptörvény és a nemzetközi emberi jogi kötelezettségeknek ellentmondó törvényjavaslat elfogadása súlyos jogbizonytalansággal járna, ezért annak jelenlegi formában történő elfogadását nem támogatjuk.

Véleményünk szerint egy valóban családbarát politikának nem azt kellene keresnie, kit és hogyan lehetne kizárni a család fogalmából, hanem a családformák sokszínűségéből kellene kiindulnia, és egyenrangúként elismernie a családokat, függetlenül a benne élők nemétől vagy a párkapcsolat jogi formájától. Ehhez a javaslat által előírt családfogalomnál tágabb, a társadalmi realitásoknak megfelelő, a családformák sokszínűségét elismerő, befogadó családfogalomra lenne szükség.

A TÁRSADALMI VITA ELMARADÁSA

A magyar családok millióit érintő, kiemelt jelentőségű törvényjavaslat parlamenti beterjesztésére mindenféle társadalmi vita nélkül került sor. Sem a tervezet koncepciója, sem a normaszöveg a nyilvánosság számára korábban nem volt hozzáférhető. A jogszabály benyújtói nem szerveztek meghallgatásokat, nem kérték ki a civil szervezetek véleményét. Bár a hírek szerint egyes kormányhoz közel álló civil szervezetek részt vettek az előkészítő munkában, a témával foglalkozó számtalan civil szervezet sokszínű véleménye az előkészítő munka során nem jelenhetett meg.

Elmaradt ugyanakkor a jogszabály gazdasági és társadalmi hatásait felmérő hatásvizsgálatok elkészítése is. Míg a vonatkozó kormányrendelet valamennyi jogszabály előkészítése során előírja annak különböző társadalmi csoportok esélyegyenlőségére gyakorolt hatásának vizsgálatát, a javaslat beterjesztői semmilyen ilyen vizsgálatot nem készítettek el. Egy ilyen vizsgálat elkészítése során nyilvánvalóvá vált volna, hogy a javaslat egyértelműen a társadalmi esélyegyenlőség ellen hat, egyes rendelkezései kifejezetten kirekesztőek, bizonyos társadalmi csoportok és élethelyzetek megbélyegzésére irányulnak.

A társadalmi szervezetek véleményének becsatolását tovább nehezítette, hogy a törvényjavaslat benyújtására 2011. december 2-án, mindössze egy hónappal a tervezett hatálybalépést megelőzően került sor. A törvényjavaslat általános vitára alkalmasságáról a benyújtást követő munkanapon a parlamenti bizottságok úgy döntöttek, hogy a törvényjavaslat tárgyalása a bizottságok előzetesen meghirdetett, a nyilvánosság számára is elérhető napirendjében nem szerepelt. Így a vitáról a civil szervezetek és a sajtó nem is értesülhettek, azon részt venni nem tudtak.

A tervek szerint a törvényjavaslat elfogadására 2011. december 23-án kerülne sor, mindössze kilenc nappal a tervezett hatálybalépés előtt. Ez a rendkívül rövid időszak nem elég e fontos, a családok életét alapjaiban befolyásoló jogszabályra való felkészülésre.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **a jogszabály részletes vitája és elfogadása kerüljön elhalasztásra;**
- **az előterjesztők és/vagy az illetékes parlamenti bizottságok folytassanak le társadalmi vitát a civil szervezetek széles körének bevonásával;**
- **a Parlament biztosítsa az átlátható és az érdemi vitára lehetőséget biztosító parlamenti döntéshozatali eljárást.**

A CSALÁD FOGALMA

A törvényjavaslat egyik legfontosabb újítása, hogy a magyar jogrendszerben először átfogó definícióját adja a „család” fogalmának. A törvényjavaslat által használt családfogalom azonban rendkívül kirekesztő, magyar családok százazreit zárja ki a család hivatalos meghatározásából. A törvényjavaslat megfogalmazásában „E törvény alkalmazásában a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága, vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság.” A törvényjavaslat tehát nem tekinti családnak az akár évtizedekig együttélő, de házasságot kötni nem kívánó különmemű párokat (élettársakat); mint ahogy kizárja a család fogalmából a házassághoz nagyon hasonló családjogi intézmény, a bejegyzett élettársi kapcsolat formájában együttélő azonos nemű párokat is. A meghatározásból ugyanakkor nem derül ki egyértelműen, családnak tekintené-e a jogalkotó azon életközösségeket, amelyekben élettársak vagy bejegyzett élettársak nevelik együtt közösen az egyik fél vérszerinti vagy örökbefogadott gyermekét.

A javaslat elfogadása a magyar jogrendszerben komoly jogbizonytalanságot eredményezne. Míg ugyanis a kétharmaddal elfogadott sarkalatos törvény a család ilyen szűk fogalmát használja, a családvédelmi törvényben előírt, de részletesen más törvények által szabályozott kedvezmények és juttatások jelenleg e szűk családfogalomnál szélesebb körben járnak. A 21. § által meghatározott családi adókedvezmények, a 22. § által meghatározott családtámogatási ellátások, valamint a 16-19. §-ban a foglalkoztatás területén biztosított kedvezmények ugyanis jelenleg a bejegyzett élettársak, illetve egyes esetekben az élettársak számára is hozzáférhetőek. Nem egyértelmű, hogy a sarkalatos törvény elfogadása esetén ezen jelenleg biztosított juttatások és kedvezmények sorsa mi lesz.

A törvényjavaslat által használt családfogalom ugyanakkor az új Alaptörvénynek a családok védelmét előíró rendelkezésének (L. cikk) sem felel meg. Mint arra Szájer József, a FIDESZ-KDNP által létrehozott alkotmány-előkészítő bizottság vezetője 2011. március 18-i levelében felhívta a figyelmet: „a Magyarország alkotmányának szabályozási elveiről szóló H/2057. számú országgyűlési határozati javaslatban foglalt megfogalmazással ellentétben, amely »kiemelt védelemben részesíti a házasságot, mint a férfi és a nő legalapvetőbb és legtermészetesebb közösségét, és az ezen alapuló családot«, a március 14-én benyújtásra került [és később elfogadott] alaptörvény-tervezet a házasság és a család fogalmát nem köti össze egymással. Az új, módosított megfogalmazás értelmében immár a tervezet kiterjeszti az állam védelmi kötelezettségét valamennyi magyar családra – függetlenül attól, hogy az házasságon alapul-e vagy sem. Ebben a tekintetben tehát minden család egyenértékű védelmet érdemel, függetlenül az együttélés jogi formájától, valamint a felek nemétől”.

Nem csak az Alaptörvénynek, de Magyarország nemzetközi kötelezettségeinek sem felel meg a javaslat által használt kirekesztő családfogalom. Az Európa Tanács keretében működő Emberi Jogok Európai Bírósága több évtizede a család fogalmának kiterjesztő értelmezése mellett érvel. A Bíróság szerint „a »családi élet« létezése vagy nem létezése egy olyan ténykérdés, amely a közeli, személyes kapcsolatok meglététől függ” (*Marckx kontra Belgium*, 1979). A Bíróság legfőbb döntéshozó testülete, a Nagykamara több mint egy évtizede lefektette: „(...) a »családi élet« 8. cikkben foglalt fogalma nem korlátozódik kizárólag a házasságon alapuló családokra és magában foglalhat más tényleges kapcsolatokat is. Amikor arról döntünk, hogy egy kapcsolat »családi életnek« minősül-e, számos tényező releváns lehet, beleértve annak vizsgálatát, hogy a pár együtt él-e, hogy a kapcsolat milyen hosszú, és hogy a pár demonstrálta-e egymás felé való elkötelezettségét gyermekvállalással vagy bármilyen egyéb módon” (*X., Y. és Z. kontra Egyesült Királyság*, 1997).

A Bíróság abban a kérdésben is állásfoglalt, hogy családnak tekinthetőek-e az azonos nemű párok. A Bíróság *Schalk és Kopf kontra Ausztria* (2010) döntésében leszögezte: „2001 óta (...) számos tagállamban gyorsan fejlődött az azonos nemű párokkal kapcsolatos társadalmi hozzáállás. Azóta jelentős számú tagállam biztosított jogi elismerést az azonos nemű pároknak. (...) Az EU jog bizonyos rendelkezései ugyancsak igazolják azt a növekvő tendenciát, hogy az azonos nemű párokat a család fogalma alá kell vonni. (...) [M]esterséges lenne fenntartani azt az álláspontot, hogy a heteroszexuális párokkal ellentétben az Egyezmény 8. cikkében foglalt »családi élet« fogalma nem foglalja magában az azonos neműek közötti párkapcsolatokat”.

Ugyanezt az alapelvet juttatta kifejezésre a magyar Alkotmánybíróság 14/1995. (III. 13.) és 154/2008. (XII. 17.) határozata is. Az 1995-ös határozat szerint „[k]ét személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembevételére alapján az együttélő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre”. A 2008-as határozat ennél is továbbmegy, és egy házassághoz hasonló családjogi intézmény bevezetését írja elő a jogalkotónak: „[a]z azonos nemű személyek számára azonban, akik az Alkotmány alapján házasságot nem köthetnek, a jogalkotónak az Alkotmány korlátai között biztosítania kell egymás irányában a házastársakéhoz hasonló olyan jogállást, amely az egyenlő méltóságú személyként kezelésüket biztosítja”.

Ez a jogintézmény a 2009. évi XXIX. törvény által bevezetett bejegyzett élettársi kapcsolat. E jogintézmény a családjog keretein belül szabályozza az azonos nemű párok anyakönyvvezető előtt létrejövő bejegyzett élettársi kapcsolatát. A törvény indokolása szerint „[e]zzel a Javaslat tulajdonképpen elismeri a bejegyzett élettársi kapcsolatot családjogi jogintézményként, és csak a házasságtól eltérő szabályokra utal külön a törvény”. Ugyanezen a véleményen van az új Alaptörvényt előkészítő bizottság vezetője is, aki a fent hivatkozott levelében leszögezi: „a család védelméből, továbbá az emberi méltósághoz való jogból pedig egyenesen következik az azonos nemű párok regisztrált élettársi kapcsolatának elismerése és védelme. Különös figyelemmel arra, hogy a hatályos törvényi szabályozás a bejegyzett élettársi kapcsolatot családjogi jogintézményként kezeli”.

A Kormány tagjai, illetve szakértői többször is hangot adtak azon álláspontjuknak, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét nem kívánják megszüntetni. Az új Ptk. elkészítésével megbízott Kodifikációs Főbizottság egyik első döntésében foglalt állást arról, hogy „a bejegyzett élettársi kapcsolatokról szóló külön törvényben foglaltakon nem

szükséges változtatni”.¹ Balog Zoltán államtitkár az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa előtti 2011. június 8-i felszólalásában ekképp érvelt: „Az új Alkotmány a házasságot egy férfi és egy nő életközösségeként határozza meg. Ugyanakkor az azonos nemű párok jogait a bejegyzett élettársi kapcsolat a heteroszexuális párokkal megegyező mértékben védi”.

Teljesen érthetetlen, hogy ha létezik egy családjogi intézmény azonos nemű párok számára, és azt a Kormány nem kívánja eltörölni, akkor hogy lehet, hogy e jogintézményre való hivatkozás a család fogalmában nem jelenik meg.

Véleményünk szerint ugyanakkor a család fogalmának bejegyzett élettársi kapcsolatokkal történő kiegészítése a problémákat csak részben orvosolná. Álláspontunk szerint a családok védelmét célul tűző jogszabálynak nem arra kellene törekednie, hogy a lehető legszűkebb családfogalmat írja elő, és minél több ténylegesen létező, a férfi és nő házasságán alapuló családokhoz hasonlóan jól működő családot zárjon ki e meghatározásból. Kiindulópontként sokkal inkább a valóságban létező, rendkívül sokszínű jogi formát mutató családoknak kellene szolgálniuk. Semmivel nem ér kevesebbet az a gyermek, akinek szülei úgy döntenek, házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat helyett élettársi kapcsolatban kívánják gyermeküket felnevelni. A család meghatározásának – ha az egyáltalán szükséges és lehetséges – az állami nyilvántartáson alapuló párkapcsolati formák (házasság, bejegyzett élettársi kapcsolat) mellett az együttélésén, érzelmi-gazdasági közösségen alapuló, *de facto* családokat is el kellene ismernie.

Ezt a szemléletet tükrözi a Kormánynak a *de facto* élettársi kapcsolatok családjogi intézményként történő elismerésére, valamint az élettársi kapcsolatok jogkövetkezményének bővítésére vonatkozó szándéka is. Az új Polgári Törvénykönyv kodifikációja során a szakértők körében egyértelmű konszenzus alakult ki arról, hogy az élettársi kapcsolatokra vonatkozó szabályozást a Polgári Törvénykönyv családjogi könyvében kell elhelyezni, ez nemcsak az előző parlament által elfogadott új Polgári Törvénykönyv, de a Vékás Lajos által szerkesztett *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* c. kiadványnak is meghatározó újítása. Székely László, az új Ptk. előkészítését irányító kormánybiztos is az élettársaknak biztosított lakáshasználatot és tartást emelte ki az új Ptk. egyik legfontosabb családjogi újításaként.²

Ugyanakkor komoly érvek szólnak amellett, hogy a törvényben egyáltalán nincs szükség a család fogalmát definiálni. A különböző jogok és kötelezettségek, juttatások és kedvezmények igénybevételehez ugyanis a törvényjavaslat által adott családfogalomnál jóval pontosabb meghatározások szükségesek (pl. igénybe veheti-e a GYES-t vagy GYED-et a nagyszülő, köteles-e a gyermeket eltartania a szülő házastársának, stb.) Lehet azt mondani, hogy ezek a pontosabb meghatározások a részletes szabályokat tartalmazó jogszabályokba valók, de akkor mi értelme van egy gyakorlati jelentőséggel nem bíró, csupán szimbolikus meghatározás bevezetésének? Véleményünk szerint a család ezen definíciójának egyetlen célja, hogy jogszabályban rögzítse az előterjesztő képviselők és pártjuk világnézetét, ideológiai alapvetését, amely mint azt fentebb kifejtettük szöges ellentétben áll az Alaptörvénnyel és a nemzetközi emberi jogi kötelezettségeinkkel.

¹ Tájékoztató a Ptk. kodifikáció előkészítéséről. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 2010. december 3. http://www.kormany.hu/download/5/37/00000/%C3%9APTK_el%C5%91k%C3%A9sz%C3%ADt%C3%A9se.pdf

² „Gondoskodó élettársakat és könnyebb kártérítést ígér az új Ptk.” *origo.hu*, 2011. július 14. <http://www.origo.hu/itthon/20110713-oszre-elkeszulhet-az-uk-polgari-torvenykonyv-szakmai-tervezete.html>

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- a jogszabályból kerüljön törlésre a család fogalmának meghatározása; vagy
- a család fogalmából kerüljön törlésre a házasságra és az egyenesági rokoni kapcsolatra történő hivatkozás, és a család fogalma a ténylegesen létező érzelmi-gazdasági kapcsolatokon alapuljon; vagy
- a család fogalmában a házasság mellett a bejegyzett élettársi kapcsolat és az élettársi kapcsolat is jelenjen meg; és
- az alapelvek egészüljenek ki a különböző családformák közötti hátrányos megkülönböztetés tilalmát kimondó rendelkezéssel.

VÉRSZERINTI ÉS TÉNYLEGES CSALÁDI KAPCSOLATOK

A válások számának növekedésével, a családi kapcsolatok átrendeződésével, a modern reprodukciós technológiák elterjedésével egyre gyakrabban fordul elő, hogy egy gyermeket nem két vérszerinti szülője neveli. Előfordul, hogy a gyermeket egyik szülőjéhez sem köti vérszerinti kapcsolat (örökbefogadás), de az is, hogy a gyermeket egyik vérszerinti szülője és annak partnere neveli. Az ilyen tényleges családi kapcsolatokat gyakran a vérszerinti szülő-gyermek kapcsolathoz hasonló felelősségvállalás, szoros kötődés jellemzi, amelyre a jogalkotónak is figyelemmel kell lennie. A vérszerinti családi kapcsolatok nem élvezhetnek automatikusan elsőbbséget a tényleges családi kapcsolatokkal szemben.

A strasbourg-i Emberi Jogok Európai Bíróság nem tekinti elsődlegesnek a családban élők közötti vérszerinti kapcsolatot, ennek hiányában is a családi élet védelme alá vonja a szoros érzelmi kötődésben gyermeket nevelő életközösségeket. A vérszerinti kapcsolat másodlagosságára utal az Emberi Jogok Európai Bizottságának a *J. R. M. kontra Hollandia* (1993) ügyben hozott döntése, amely kimondta: a donor és a mesterséges megtermékenyítés eredményeképpen született gyermek között még akkor sem áll fenn a családi élet védelme körébe vonható kapcsolat, hogy ha a születését követően rövid ideig az apa látogatta a gyermeket. Ugyanerre a következtetésre jutott a magyar Alaptörvényhez nagyon hasonló alkotmányos rendelkezések alapján a német Alkotmánybíróság is, amikor az azonos nemű párok örökbefogadása kapcsán megállapította: „egy gyermek és szülője közötti viszony meghatározása nem alapulhat kizárólag a vérszerinti leszármazáson, figyelembe kell venni a gyermeket ténylegesen nevelő társas-családi felelősségközösséget is” (BVerfG, 1 BvL 15/09 vom 10.8.2009).

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- az alapelvek egészüljenek ki a vérszerinti és nem vérszerinti családi kapcsolatok egyenrangúságát kimondó rendelkezéssel.

AZ AZONOS NEMŰ SZÜLŐK ELISMERÉSE

Bár a törvényjavaslat kiemelt célja a gyermeket nevelő családok támogatása, a törvényjavaslat szövegezése nem veszi figyelembe, hogy gyermeket nemcsak különemű, hanem azonos nemű párok is nevelnek. Az elmúlt években egyre nagyobb számban vannak Magyarországon is olyan családok, ahol egy azonos nemű pár neveli egyikőjük korábbi párkapcsolatából származó, vagy a családba örökbefogadás vagy mesterséges megtermékenyítés útján került gyermeket. Az ilyen családok esetében anyáról és apáról beszélni nem lehet, hiszen a gyermeket két azonos nemű szülő neveli. A törvényjavaslat is törekszik rá, hogy a kerülje a szülők nemek szerinti megnevezését, hiszen legtöbb esetben a

nem-semleges „szülő” kifejezést használja („munkavállaló szülő”, „gyermeket nevelő szülő”, „kiskorú gyermek szülője”). Ugyanakkor a preambulumban és a 8. §-ban szülők helyett „az anya és az apa” fordulat szerepel, amely figyelmen kívül hagyja az azonos nemű párok és gyermekeik alkotta családokat. Ugyanitt a javaslat lehetőséget biztosítana rá, hogy más jogszabályok a szülők között nemi alapon különbséget téve eltérő jogokat és kötelezettségeket biztosítsanak az anyáknak és az apáknak. Véleményünk szerint a szülők közötti nemi alapon történő megkülönböztetés (pl. az apasági vélelem megtámadhatósága vagy a sztereotip munkamegosztáson alapuló eltérő kedvezmények biztosítása) elfogadhatatlan, az ilyen megkülönböztetésre a jogszabály nem hatalmazhat fel, hiszen ez sértené az Alaptörvényben és a nemzetközi emberi jogi dokumentumokban deklarált hátrányos megkülönböztetés tilalmát.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **a preambulumban és a 8. §-ban az „az anya és az apa” fordulat helyett a „szülők” fordulat szerepeljen;**
- **a szülők közötti nemi alapon történő megkülönböztetésre felhatalmazó rendelkezés kerüljön törlésre.**

A BÁNTALMAZOTT GYERMEKEK JOGAI

A törvényjavaslat szerint a kiskorú gyermek kötelessége, hogy szülőjével együttműködjön, valamint a nagykorú gyermeknek tartási kötelezettsége áll fenn azon szülőjével szemben, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani. A gyermek számára ilyen kötelezettségek előírása önmagában is problémás, hiszen a gyermekek családi helyzete több szempontból sem összevethető a szülőkével. Szemben a szülőkkel, akiknek elvben megvan a lehetőségük, hogy tudatos döntést hozzanak a gyermekvállalásról, a gyermekeknek elvi lehetőségük sincs arra, hogy döntsenek arról, akarnak-e az adott szülők gyerekei lenni. Másrészt a gyermekek jogi, anyagi és érzelmi tekintetben is függenek a szüleiktől, vagyis a gyakorlatban sincs választási lehetőségük, hogy együtt akarnak-e élni a szüleikkel. Az idős szülők eltartásának egyéni etikai, érzelmi, gazdasági döntésnek kell maradnia, azt jogszabályok által kikényszeríthetően előírni nem lehet.

Különösen visszás azonban, hogy a javaslat azt sem veszi tekintetbe, hogy számtalan gyermek válik szülei és más családtagjai részéről bántalmazás és megalázás áldozatává szexuális irányultságuk vagy nemi identitásuk (vagy bármilyen más ok) miatt. Az ilyen gyermekek esetében az együttműködési és tartási kötelezettség előírása a bántalmazó közeg fennmaradásához, a kiszolgáltatottság konzerválásához vezet.

Mindezek alapján javasoljuk, hogy:

- **az együttműködés és tartás általános kötelezettsége kerüljön korlátozásra a bántalmazott gyermekek jogainak biztosítása érdekében.**